

УДК 316.6.159.9.

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1\(43\)-858-868](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1(43)-858-868)

Музиченко Ірина Вікторівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, бульв. І.Шамо, 18/2, м.Київ, тел.: (044) 295-78-58, <https://orcid.org/0000-0003-3539-6730>

Бурак Анастасія Дмитрівна магістр освітньої програми «Практична психологія», Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, бульв. І.Шамо, 18/2, м.Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі суїцидальної поведінки студентської молоді. Освітній процес у закладах вищої освіти нерідко загострює вже існуючі внутрішньо особистісні проблеми молодого людини, що можуть призвести до криз. Найпоширенішими серед них є: криза адаптації до умов навчання у вищому навчальному закладі (1 курс); криза «середини» навчання (2–3 курси); криза завершення навчання і переходу в інший соціальний статус (4-5 курси – початок трудової діяльності). Тому основними причинами самогубства можуть бути проблеми адаптації до нового життя, підвищений рівень відповідальності, зміна пріоритетів, відсутність опіки батьків, комунікативні труднощі, низька самооцінка та несприйняття себе, формування взаємовідносин з протилежною статтю тощо.

Крім того, сучасна молодь найбільш гостро реагує на соціальні негаразди в суспільстві, що впливають на зростання кількості чинників, які можуть бути вирішальними щодо прийняття рішення про суїцид. До основних чинників відносять: алкоголізм, наркоманію, зловживання токсичних речовин, депресію, хвороби, фінансові проблеми, насилля (емоційне, психічне, фізичне, сексуальне) та ін.

Акцентується увага на індивідуально-психологічних та соціально-психологічних факторах ризику, які можуть сприяти виникненню суїцидальної поведінки у молоді: проблеми з коханою людиною; міжособистісні конфлікти або втрата значущих відносин; тривале перебування у ролі жертви; розчарування ЗВО або невдачі у навчанні; високі вимоги ЗВО до підсумкових результатів навчальної діяльності (іспитів); проблеми із працевлаштуванням,

фінансові проблеми; складні життєві обставини, катастрофи тощо. Суїцидальна поведінка у студентської молоді пояснюється тим, що вони не мають достатньо життєвого досвіду та не можуть правильно визначити мету життя та шляхи її досягнення.

Визначено складові суїцидальної поведінки: суїцидальні думки, уявлення, переживання, а також суїцидальні тенденції, серед яких можна виділити задуми та наміри. Використаний методичний інструментарій дав змогу визначити рівні депресії та схильність до суїцидальної поведінки у студентської молоді.

Ключові слова: суїцид, суїцидальна поведінка, студентська молодь, депресія.

Muzychenko Iryna Viktorivna PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Practical Psychology, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, boul. I.Shamo, 18/2, Kyiv, tel.: (044) 295-78-58, <https://orcid.org/0000-0003-3539-6730>

Burak Anastasiia Dmytrivna master of the educational program «Practical Psychology», Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, boul. I.Shamo, 18/2, Kyiv, tel.: (044) 295-78-58,

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SUICIDAL BEHAVIOR OF STUDENT YOUTH

Abstract. The article is devoted to the problem of suicidal behavior of student youth. The educational process in institutions of higher education often exacerbates already existing internal personal problems of a young person, which often lead to a crisis. The most typical among them are: a crisis of adaptation to the conditions of study in a higher educational institution (1st year); crisis "in the middle" of studies (2-3 courses); crisis of completion of studies and transition to another social status (4-5 courses - beginning of work). Therefore, the main reasons for suicide can be problems of adaptation to a new life, an increased level of responsibility, a change in priorities, lack of parental care, communication difficulties, low self-esteem and lack of self-acceptance, forming relationships with the opposite sex, etc.

In addition, today's youth most acutely react to social troubles in society, which affect the growth of the number of factors that can be decisive in making a decision about suicide. The main factors include: alcoholism, drug addiction, abuse of toxic substances, depression, illness, financial problems, violence (emotional, mental, physical, sexual).

Attention is focused on individual-psychological and social-psychological risk factors that can contribute to the emergence of suicidal behavior of young people: problems with a loved one; interpersonal conflicts or loss of significant relationships; long stay in the role of a victim; disappointment in higher education or failure in studies; high requirements of higher education institutions for the final results of educational activities (exams); employment problems, financial problems; difficult life circumstances, disasters, etc. Suicidal behavior among student youth is explained by the fact that they do not have enough life experience and cannot correctly determine the goal of life and ways to achieve it.

The components of suicidal behavior are identified: suicidal thoughts, ideas, experiences, as well as suicidal tendencies, among which thoughts and intentions can be distinguished. The used methodological toolkit made it possible to determine the levels of depression and the tendency to suicidal behavior among student youth.

Keywords: suicide, suicidal behavior, student youth, depression.

Постановка проблеми. Суїцидальна поведінка є однією з важливих проблем для сучасної України. Наша країна відноситься до держав із високим рівнем суїцидальної активності, а за останні 10 років рівень самогубств зріс майже вдвічі. Найуразливішою віковою групою є студентська молодь.

Навчання у ЗВО є важливим етапом у житті молодої людини. Адже у цей період людина стикається з низкою криз: студентський вік характеризується психологічною кризою, яка пов'язана із становленням ідентичності і процесом самовизначення. Не вирішення, або часткове, вирішення проблем може провокувати суїцидальну поведінку.

Суїцидальна поведінка студентської молоді характеризується психологічними особливостями молодої людини (низький рівень самооцінки, високий рівень тривожності, схильність до депресії) соціальними (відсутність друзів, самотність, замкненість) та фізіологічними (порушення сну, втрата апетиту та ваги, фізична слабкість, психосоматичні захворювання) особливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблеми дослідження в наукових працях відбувався в різних аспектах. Психологічні особливості суїцидальної поведінки молоді відображено в працях М.Корольчука, О.Лісової, В.Москальця, Т.Титаренко, В.Рибалки, Р.Федоренко, Н.Хазратової та ін.

Індивідуально-психологічні аспекти суїцидальної поведінки висвітлено в працях А. Адлера, З. Кісарчук, А. Тіщенко, Н.Фейбероу, З.Фройда, К. Хорні та ін.

Мета статті - з'ясувати психологічні особливості суїцидальної поведінки студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Основні теоретичні положення суїцидальної поведінки були закладені соціологом Е. Дюркгеймом. Е. Дюркгейм, відповідно до соціального стану особистості здійснив класифікацію типів самогубств, виділивши егоїстичні, альтруїстичні, аномічні та фаталістичні. Він визначив чотири типи можливої суїцидальної поведінки. Перший і другий типи пов'язані з порушенням соціальної інтеграції: ступінь залучення людини до суспільства. Це егоїстичне (соціальна інтеграція значно знижена) та альтруїстичне (соціальна інтеграція занадто висока) самогубства. Третій та четвертий типи пов'язано з порушенням соціального регулювання - ступінь впливу суспільства на індивіда за допомогою обмежень. Це аномічне (соціальне регулювання знижено) і фаталістичне (соціальне регулювання підвищено) самогубства [6].

Е. Дюркгейм у своїй соціологічній праці "Le Suicide" (1897) описував можливі соціальні чинники, що можуть бути причинами суїциду. Серед них: віросповідання, сімейний стан, економічна ситуація в суспільстві тощо. Е. Дюркгейм дійшов висновку, що між рівнем самогубств та ступенем інтеграції індивідуумів у громаді, сім'єю та державою існує взаємозв'язок. Вчений наголошував, що основною причиною самогубств у суспільстві є ослаблення соціальних зв'язків, а також індивідуальна ізоляція. Отже, чим вищий рівень інтеграції (згуртованості) соціальної групи, тим нижчий рівень самогубств. І навпаки, чим нижчий рівень інтеграції (згуртованості) соціальної групи, тим вищий рівень самогубств [6].

З. Фройд пояснював суїцидальну поведінку людини через взаємозв'язок двох основних інстинктів – «інстинкт життя» (Лібідо) та «інстинкт смерті» (Танатос). Вчений вважав, що у момент кризи співвідношення між свідомим і несвідомим порушується, несвідоме вступає у свої права, «керуючи» одним з інстинктів. Іноді бажання смерті виявляється сильнішим за бажання жити. Здійснюючи аутоагресивний вчинок, людина вбиває в собі почуття любові. Крім того, з віком сила Лібідо слабшає, Танатос стає все сильнішим. Але, панування Танатос майже ніколи не буває абсолютним, що і дає можливість попередження самогубства [10].

А. Адлер обґрунтовував тезу про те, що бути людиною - значить відчувати свою неповноцінність. Він вважав, що прагнення вирішити певні життєві проблеми спонукає до подолання людиною своєї неповноцінності. Кому це не вдається - відчувають потребу до агресивних дій щодо інших людей. У цьому випадку суїцид стає прихованою атакою на інших людей. За допомогою саморуйнування людина прагне викликати співчуття до себе та засудження тих, хто відповідальний за його знижену самооцінку [6].

К.Г. Юнг вважав, що однією з найважливіших причин суїцидальної поведінки є неусвідомлене прагнення людини до духовного переродження.

Він розглядав суїцидальний акт як результат вирішення важкої життєвої ситуації. Усвідомлений вибір смерті, як він вважав, зумовлений напруженою чи афектом. На думку вченого, люди не так бажають уникнути нестерпних умов існування, як хочуть відчутти себе в безпеці [12].

Американський учений Карл Меннінгер вважав, що для скоєння самогубства необхідно: бажання померти, бажання вбити та бажання бути вбитим. На думку вченого, люди, які схильні піддавати своє життя необґрунтованому ризику – бажають померти. Це бажання, за Меннінгером, є поширеним серед хворих, які вважають, що смерть – це єдині ліки від фізичних та душевних мук. Крайня форма агресії – бажання вбити. Найвищим ступенем підпорядкування є бажання бути вбитим. Людина не може витримати страждань та докору сумління через порушення моральних норм, тому бачить спокуту провини лише у припиненні життя. За Меннінгером, людина, яка опинилася у складній ситуації бачить вихід із своїх страждань лише у припиненні життя [6].

Henry & Short розглядали самогубство у межах теорії агресії. Вони пояснювали самогубство як напад на себе через те, що людина вважала себе винною у своїх проблемах [13].

К. Хорні сформулювала основні засади соціокультурної теорії, згідно з якою суїцидальна поведінка є результатом взаємовідносин соціокультурних факторів та особистісних характеристик людини. Вона стверджує, що сучасна культура породжує в людях високий рівень тривожності, що викликає суїцидальний ризик або його еквіваленти у вигляді різних адикцій. К. Хорні вважала, що основа суїциду лежить у «базисній тривозі», яка формується з дитинства і виникає внаслідок невідповідності уявлень людини про саму себе та «ідеалізований спосіб» або стандарт, який створюється суспільством. Якщо почуття невідповідності соціокультурним стандартам велике, людина здійснює суїцид [6].

Різні аспекти суїцидальної поведінки молоді представлено у роботах українських вчених: Н. Абдюкової, Т.Вашека, Т.Ларіної, О.Лосієвської, М. Миколайського, А.Олійника, Е. Орбан-Лембрик, Ю. Сидорика та ін. Так, Р. Федоренко виділяє соціально-психологічні фактори ризику, які можуть сприяти виникненню суїцидальних проявів у молоді: проблеми у сім'ї; смерть дорогої або значущої людини; розрив стосунків з коханою людиною; міжособистісні конфлікти або втрата значущих відносин; тривале перебування у ролі жертви; розчарування в ЗВО або невдачі у навчанні; високі вимоги у ЗВО до підсумкових результатів навчальної діяльності (іспитів); проблеми із працевлаштуванням, фінансові проблеми; надзвичайні зовнішні ситуації, катастрофи тощо [9].

Дослідження психологічних особливостей суїцидальної поведінки студентської молоді проводилося онлайн. У дослідженні взяли участь 50 студентів спеціальностей «Журналістика» та «Психологія» Київського університету імені Бориса Грінченка. Серед яких було 25 студентів 1-го курсу та 25 - 3-го курсу.

Для дослідження суїцидальної поведінки серед студентської молоді було використано: Шкалу депресії А. Т. Бека; Методику вивчення схильності до суїцидальної поведінки (М. В. Горська). З метою виявлення статистично-значимого взаємозв'язку результатів дослідження особливостей суїцидальної поведінки у студентської молоді було використано t-критерій Стьюдента.

Для визначення депресії у студентської молоді було використано шкалу депресії А.Т.Бека (рис.1).

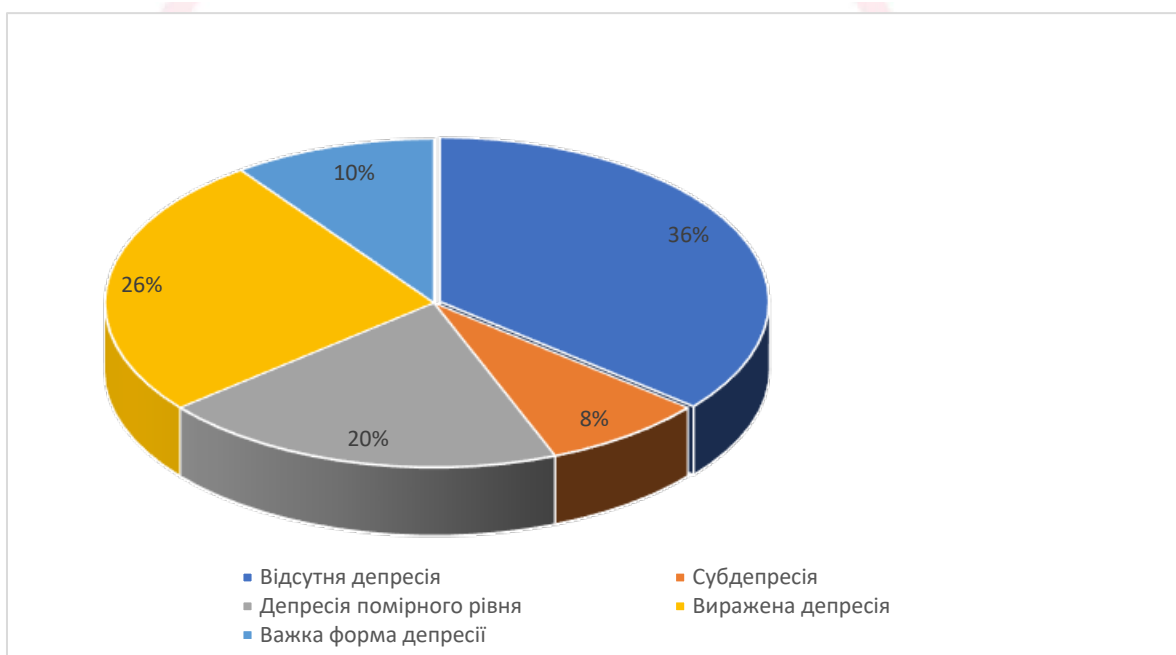

Рис.1. Результати за шкалою депресії А.Т.Бека

За результатами проведеного дослідження депресію не виявлено у 36 % студентської молоді, 26% студентів має виражену депресію, 20% має помірну депресію, у 8% - констатовано легку депресію (субдепресію). У 10 % респондентів виявлено важку форму депресії. За результатами дослідження встановлено, що більшість респондентів має різні форми депресії.

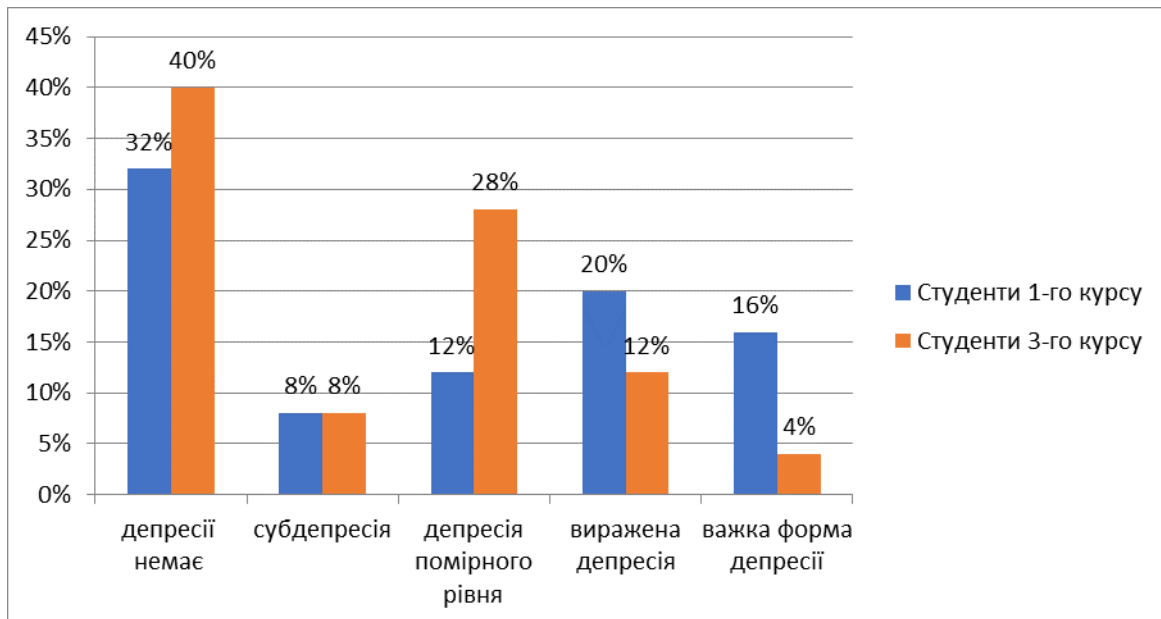

Рис. 2. Результати діагностики за шкалою депресії А. Т. Бека у студентів 1-го та 3-го курсу навчання

Серед 32% респондентів 1-го курсу та в 40% 3-го курсу навчання депресії виявлено не було. В даному випадку може допускатися наявність слабовиражених ознак депресивного розладу, які не потребують психотерапевтичного впливу. Найчастіше подібні симптоми зникають самостійно через короткий проміжок часу.

Серед 28% студентів 3 курсу та 12% студентів 1-го курсу була виявлена депресія помірного рівня. Ця форма характеризується схильністю до меланхолії, втратою життєвого інтересу і постійним почуттям смутку. Прояв зазначеного рівня залежить від зовнішніх змін, з якими стикається особистість.

У 20% студентів 1-го курсу та в 12% 3-го курсу була зафіксована виражена депресія. Подібні результати є чітким свідченням наявності у респондентів депресивного розладу, який має чітку вираженість: спостерігаються зміни в емоційному сприйнятті та фізіологічному стані.

16% студентів 1-го та 4% 3-го курсів мають важку форму депресії, що вимагає роботи з фахівцями. Цей показник є ознакою наявності у респондентів важкого депресивного розладу. Психічні порушення виражаються гнітючим станом і почуттям смутку, які змушують відмовитися від звичного способу життя. Такі особистості можуть відчувати власну малозначущість і страждати від заниженої самооцінки. Важкий депресивний розлад супроводжується зниженням працездатності, втратою апетиту і життєво важливих стимулів.

У 8% досліджуваних 1-го та 3-го курсу навчання була помічена субдепресія тобто легкий рівень схильності до депресії.

З метою виявлення схильності до суїцидальної поведінки було використано «Методику вивчення схильності до суїцидальної поведінки у студентської молоді» (М.В.Горська).

Рис. 3. Результати дослідження за «Методикою вивчення схильності до суїцидальної поведінки» (М.В.Горська)

Результати дослідження засвідчили, що 56% студенської молоді мають низький рівень суїцидальної поведінки, 26% та 18% - високий рівень та рівень схильності, що потребує уваги до суїцидальної поведінки.

Згідно результатів дослідження за «Методикою вивчення схильності до суїцидальної поведінки» (М. В. Горська) у студентів 1-го та 3-го курсу навчання були отримані такі дані (рис.4).

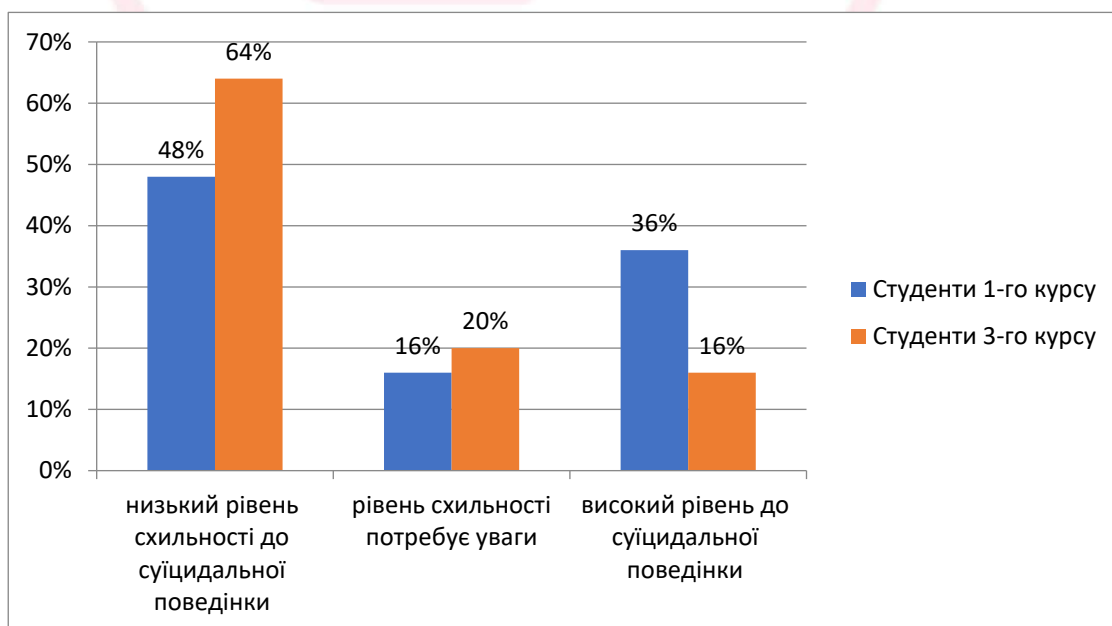

Рис. 4. Результати діагностики студентів 1-го та 3-го курсу навчання за «Методикою вивчення схильності до суїцидальної поведінки» (М. В. Горська).

Серед студентів 1-го курсу 36% був виявлений високий рівень схильності до суїцидальної поведінки, коли у студентів 3-го курсу цей показник становить 16%. Студенти, що мають високий рівень потребують корекційної роботи. 16% студентів 1-го курсу був виявлений середній рівень схильності до суїцидальної поведінки, у студентів 3-го курсу - 20% респондентів. Особистості, що мають середній рівень потребують уваги спеціалістів. У 48% першокурсників був виявлений низький рівень схильності до суїцидальної поведінки, 64% мали цей показник студенти 3-го курсу. Тобто схильності до суїцидальних намірів виявлено не було.

З метою виявлення статистично-значимого взаємозв'язку результатів дослідження особливостей суїцидальної поведінки у студентської молоді нами було визначено ступінь взаємозв'язку показників депресивності й схильності до суїцидальної поведінки. Порівняння параметрів за показником депресивності й схильності до суїцидальної поведінки при використанні коефіцієнта ранкової кореляції Стьюдента маємо значимий показник ($r = 0,532$, $p > 0,05$). Присутні значимі зв'язки між рівнем суїцидальної поведінки студентів 1-го курсу та рівнем депресії за шкалою депресії А. Т. Бека.

Дослідження психологічних особливостей суїцидальної поведінки серед студентської молоді дозволяє зробити **наступні висновки**:

Суїцидальна поведінка у студентської молоді характеризується недостатністю життєвого досвіду, спостерігаються труднощі у визначенні мети життєвого шляху та шляхи її реалізації. Визначено, що складовими суїцидальної поведінки є: суїцидальні думки, уявлення, переживання, задуми та наміри.

За результатами діагностики студентів 1-го та 3-го курсу навчання за шкалою депресії А. Т. Бека було виявлено, що студенти 1-го курсу мають вищі показники вираженої депресії, ніж студенти 3-го курсу. 20% від загальної кількості респондентів мають високий рівень вираженої депресії.

За результатами діагностики студентів 1-го та 3-го курсу за методикою «Вивчення схильності до суїцидальної поведінки» (М. В. Горська) було встановлено, що студенти 1-го курсу мають вищі показники вираженості схильності до суїцидальної поведінки, ніж студенти 3-го курсу. Серед загальної кількості студентів (50 студентів) у 26% виявлено високий рівень суїцидальних намірів.

Під час дослідження виявлено, що студенти із підвищеним рівнем схильності до суїцидальних намірів часто скаржаться на здоров'я, порушення сну, втрату апетиту, фізичну слабкість.

Для перевірки отриманих даних було використано t-критерій Стьюдента, згідно якого підтверджено зв'язок рівня депресії з рівнем суїцидальних ризиків.

Перспективами подальшого дослідження вбачаємо вивчення гендерних особливостей суїцидальної поведінки студентської молоді.

Література:

1. Агаркова А.І. Кризи навчання у ВНЗ як чинник схильності до суїцидальної поведінки серед студентської молоді/ А.І. Агаркова// Психологічні перспективи. – 2017. – Вип.30. – С. 8-18. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2017_30_3
2. Баришева О. І. Психологічні особливості суїцидальної поведінки студентської молоді / О.І. Баришева // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. - 2008. - Сер.: Психологія. – №4. - С. 1-17.
3. Журавель А. О., Белякова С. М. Соціально-психологічні особливості суїцидальних намірів у студентів / А. О.Журавель, С. М. Белякова// Молодий вчений. – 2017. – №5 (45). – С.207-210.
4. Лебедєв Д.В., Назаров О.О., Тімченко О.В., Христенко В.Є., Шевченко І.О. Психологія суїцидальної поведінки: Посібник/За заг. ред. проф. О.В. Тімченка – Харків: НУЦЗУ, 2007. – 129 с.
5. Москалець В. П. Психологія особистості. Підручник – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. – 364 с.
6. Столярєнко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
7. Суліцький В.В., Пелешенко М.Л. Ефективність проведення соціально-педагогічної профілактики суїцидальної та аутодеструктивної поведінки серед студентської молоді / В.В.Суліцький, М.Л. Пелешенко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. – 2018 - № 8 (322). - Ч. 2. - С. 256-264.
8. Титаренко Т.М.. Життєві домагання як соціально-психологічний механізм самоздійснення особистості / Т.М. Титаренко// Життєві домагання особистості: монографія; за ред. Т.М. Титаренко. – К.: Педагогічна думка, 2007. – С.8-33.
9. Федоренко Р.П. Психологія суїциду: навч.посіб. / Р.П.Федоренко. - Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. - 260 с.
10. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Нові висновки. / З.Фройд - К.: Навчальна книга – Богдан, 2021. – 552с.
11. Чернега А. О. Суїцидальна поведінка підлітків як соціально-психологічне явище / А.О. Чернега // Молодий вчений. - 2020. - №8. - С.89-93.
12. Юнг К.Г. Архетипи і колективне несвідоме. / К.Г. Юнг - Львів: Астролябія, 2023.- 608с.
13. Lester D . Henry and Short on Suicide: a Critique // The Journal of Psychology . - 04 Nov 2012, P. 179-186.

References:

1. Aharkova, A.I. (2017) Kryzy navchannia u VNZ yak chynnyk skhylnosti do suitsydalnoi povedinky sered studentskoi molodi [Study crises in a higher educational institution as a factor in the tendency to suicidal behavior among student youth]. Psykholohichni perspektyvy – Psychological perspectives, 30, 8-18. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2017_30_3 [in Ukrainian].
2. Barysheva, O.I. (2008) Psykholohichni osoblyvosti suitsydalnoi povedinky studentskoi molodi [Psychological features of suicidal behavior of student youth]. Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova - Scientific journal named after M. P. Drahomanova, 4, 1-17. [in Ukrainian].

3. Zhuravel, A.O., & Beliakova, S.M. (2017) Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti suitsydalnykh namiriv u studentiv [Socio-psychological features of suicidal intentions among students]. *Molodyi vchenyi - Young scientist*, 5 (45), 207-210. [in Ukrainian].
4. Liebiediev, D.V., Nazarov, O.O., Timchenko, O.V., Khrystenko, V.Ie., Shevchenko, I.O. (2007) Psykholohiia suitsydalnoi povedinky [Psychology of suicidal behavior]. Kharkiv: NUTSZU, 129. [in Ukrainian].
5. Moskalets, V. P. (2020) Psykholohiia osobystosti [Personality psychology]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 364. [in Ukrainian].
6. Stoliarenko, O. B. (2012) Psykholohiia osobystosti [Personality psychology]. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 280. [in Ukrainian].
7. Sulitskyi, V.V., & Peleshenko, M.L. (2018) Efektyvnist provedennia sotsialno-pedahohichnoi profilaktyky suitsydalnoi ta autodestruktyvnoi povedinky sered studentskoi molodi [Effectiveness of socio-pedagogical prevention of suicidal and self-destructive behavior among student youth]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Pedahohichni nauky - Bulletin of the Taras Shevchenko Luhansk National University: Pedagogical Sciences*, 8 (322), 256-264. [in Ukrainian].
8. Tytarenko, T.M. (2007) Zhyttievi domahannia yak sotsialno-psykholohichniy mekhanizm samozdiisnennia osobystosti [Harassment in life as a socio-psychological mechanism of self-realization of the individual]. K.: Pedahohichna dumka, 8-33. [in Ukrainian].
9. Fedorenko, R.P. (2011) Psykholohiia suitsydu [Psychology of suicide]. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky, 260. [in Ukrainian].
10. Freud, Z. (2021) Vstup do psykhoanalizu. Novi vysnovky [Introduction to psychoanalysis. New findings.]. K.: Navchalna knyha – Bohdan, 552 . [in Ukrainian].
11. Cherniha, A.O. (2020) Suitsydalna povedinka pidlitkiv yak sotsialno-psykholohichne yavyshe [Suicidal behavior of teenagers as a socio-psychological phenomenon]. *Molodyi vchenyi - Young scientist*, 8, 89-93. [in Ukrainian].
12. Yung, K.G. (2023) Arkhetypy i kolektyvne nesvidome [Archetypes and the collective unconscious]. Lviv: Astrolibiia, 608. [in Ukrainian].
13. Lester, D. (2012) Henry and Short on Suicide: a Critique. <https://doi.org/10.1080/00223980.1968.10544947>